

POLITIČNA KULTURA MED DIKTATURO IN DEMOKRACIJO

»Da bi odgovorili na izzive prihodnosti, moramo danes celovito prevetrili slovensko družbo in postaviti nove, boljše razvojne temelje.«

Slovenski reformatorji

Povzetek. *Besedilo je kritična obravnava okvirnega programa družbenih in ekonomskih reform, ki jih je v letu 2005 predlagala slovenska vlada. Kritična analiza razkriva celo vrsto nedoslednosti, protislovij in nedorečenosti besedila reformnega predloga. Prispevek se še posebno dotika vprašanja kakovosti reformnega predloga glede na vprašanja politične demokracije in politične kulture v Sloveniji. Avtor razkriva kar nekaj povezav med reformnim predlogom in stanjem politične kulture v Sloveniji, za katero trdi, da je fragmentarna, in torej deljena na več subkultur. Pomembno zvezo najde avtor med predlogom reform in delitvijo slovenske politične kulture na množično in elitno, iz česar sklepa, da se slovensko volilno telo lahko v določeni družbenozgodovinski situaciji odloči tako za diktaturo kot za demokracijo. Reforme gospodarskega in političnega sistema v Sloveniji so sicer nujne, vendar ne takšne, kot jih je predstavila vlada Republike Slovenije.*

Ključni pojmi: *družbene reforme, ekonomija, politika, politična kultura, Slovenija*

Ni razmišljajočega človeka na Slovenskem, ki bi mu napovedane družbene reforme izpod peresa dvestočlanskega Odbora ne predstavljale izziva, da si zastavlja vprašanja o potrebnosti in upravičenosti reformnih predlogov. Če si hočemo postaviti vprašanja, ki izhajajo iz teh predlogov, je nujno, da si besedilo predlaganih reform preberemo in preštudiramo. Zakaj, le po tej poti je možno priti do kritičnega premisleka, ki je potreben za to, da ugotovimo, za kaj pravzaprav gre. Besedilo reformatorjev gre takole: *»Poročilo je tako rezultat kreativnega načina – dela nazorско in mnenjsko zelo raznoliknega nabora posameznikov, ki so skozi delovne skupine sooblikovali kompleksen, celovit in usklajen predlog reform.«* (Vlada, 2005: 5)

Ker gre za celovit in usklajen predlog reform, naj to preverimo z navedbami v nadaljevanju:

»Samo s skladnim načrtovanjem in hkratno izvedbo teh ukrepov je tudi mogoče zagotoviti, da se položaj posameznikov, zlasti tistih z najnižjimi dohodki, zaradi

* Dr. Janez Kolenc, znanstveni sodelavec na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani.

reform ne bo poslabšal.» (Vlada, 2005: 10) In dalje: »Pri tem ne gre za odrekanje evropskim vrednotam, kot so visoka raven blaginje, socialna kohezija in solidarnost, kakovost življenja, dostopnost izobraževanja in zdravja, sodelovanje državljanov pri odločanju ali trajnost razvoja. Nasprotno, spremembe in modernizacija evropskih politik so potrebne prav zato, da bi lahko ohranili te vrednote v vse bolj dinamičnem in globaliziranem svetu.« (Vlada, 2005: 10)

Hkrati besedilo izraža bojazen, da se položaj posameznikov ne bo poslabšal, in zagotovilo, da se ne bodo odrekli evropskim vrednotam in tako dalje. Strah pred tem, da bi se utegnil položaj posameznikov poslabšati, ni v skladu z vrednotami, ki jih besedilo navaja v nadaljevanju. Besedilo že samo v sebi ni usklajeno.

Da so se reform lotili celovito je prva navedba, pa preverimo še to: *»Predlog reform se tako le obrobno dotika nekaterih pomembnih področij razvoja in nacionalne identitete, kot so kultura, vrednote, družbenost, odnos do narave in okolja. Prav tako niso podani ukrepi na nekaterih drugih pomembnih področjih Strategije razvoja Slovenije, kot so področja regionalnega razvoja, kmetijstva in razvoja podeželja, lokalne samouprave. To ne odraža naše vrednostne sodbe o pomenu teh področij, marveč le, da so ostala izven mandata in kompetenc Odbora za reforme in da so predmet drugih vladnih politik.« (Vlada, 2005: 10)*

Rečemo lahko le, da se je takšnih celovitih predlogov reform, ki se le obrobno dotikajo pomembnih področij razvoja, potrebno izogibati. Izogibati pa se je potrebno tudi drugih samovoljnih izvajanj, ki si jih je dovolil Odbor in jih obravnavam v nadaljevanju.

O korporativistični družbi

Besedilo govori tudi o slovenski korporativistični družbi:

»Slovenija se je do sedaj razvijala kot korporativistična družba, kar je prevladujoč vzorec kontinentalnega dela Evrope. To pomeni, da so za blaginjo državljanov odgovorni predvsem javni sistemi socialne države, v katerih dejavno sodelujejo tradicionalni socialni partnerji (delodajalci in sindikati), manj pa podjetja in posamezniki.« (Vlada, 2005: 15)

Označiti slovensko družbo kot korporativistično¹ je preohlapno in preveč lahkotno početje. Naj zato orišem nekatere bistvene značilnosti razvoja slovenske družbe glede na možnosti razvoja demokracije. Upravičeno lahko trdimo, da Slovenijo kot zgodovinski del nekdanjega avstro-ogrškega imperija (1867–1918) in ka-

¹ Če natančno pogledamo v ekonomsko bistvo fašistov vidimo, da so oni pravzaprav hoteli vzpostaviti t.i. welfare state, nekaj kar se je razvilo šele po drugi vojni. Želeli so izboljšati položaj delavca predvsem s polno zaposlenostjo, nato pa tudi z drugimi ukrepi socialne politike. Vidimo torej, da fašizem ni ukinjal kapitalizma, ampak da ga je omejeval z delovanjem države. Teoretiki fašizma so izhajali iz predpostavke, da sta kapital in delo organsko povezana in družbi enako potrebna, zato med njima ne sme prihajati do trenj in nasprotovanj. Če pa pride, jih miri družba preko države. Torej mora kapital trpeti določene ukrepe v korist delavskega razreda, na drugi strani pa mora ta razred disciplinirano delati brez pravice na stavko. Osnove fašističnega razumevanja so torej razumevanje družbe kot organizma, družbeni mir ter sožitje kapitala in dela. To so dosegli z uvedbo osnovne ustanove – korporacije. Njena naloga je bila, da na formalno-pravni ravni zajame kapitaliste in delavce v okviru velikih proizvajalnih odnosov in je organizirala proizvodnjo s skupno voljo in skupnim interesom.

sneje kot del kraljevine Jugoslavije (1918–1941) lahko razvrstimo v skupino tistih držav, ki ne spadajo med zmagovalce, kjer se je demokratični režim po veliki ekonomski krizi 1929 obdržal. Zato potrebuje Slovenija, kot država poraženka, ki jo bremeni nedemokratična politična preteklost, najprej moč in energijo za izgradnjo demokratičnih ustanov države. Obenem pa je tudi nujno, da razvije svoj socialni in gospodarski sistem na ravni drugih podobnih evropskih držav, da bi bilo potem možno ustvariti zadostne pogoje za prehod v skupino zmagovalk, ki so že etablirale svojo lastno izkušnjo ohranjanja in razvijanja demokratičnih oblik družbenega in političnega življenja.

V svojem študiju politične kulture na Slovenskem sem razkril nekaj spremenljivk, med katerimi so razvidni nekateri najpomembnejši objektivni dejavniki, ki opredeljujejo politično kulturno situacijo v Sloveniji. Izkaže se, da je *Slovenija v velikem politično kulturnem zaostanku s primerljivimi državami*, če opazujemo dejavnike zgodovinskega ozadja in zunanje dejavnike vpliva, če ocenjujemo pomen zgodovinskih dogodkov in profil države ali pa njeno državotvorno tradicijo. Slovenija ne zdrži kriterija, po katerem ima država visok potencial za razvoj demokratične politične kulture, če je imela pred prvo svetovno vojno konsolidirano demokracijo in če ostanki fevdalnega režima ne igrajo več pomembnejše vloge. Na politično kulturo pa negativno vplivajo tudi demografski in teritorialni razvoj ter vplivi in posledice prve in druge svetovne vojne. Pomanjkanje državotvornih tradicij, ki izhaja iz tega, da je Slovenija samostojna država šele od leta 1991 naprej, se kaže v nizki stopnji spoštovanja političnih pravic in državljskih svoboščin in v strukturnih problemih socialnega in političnega sistema.

Družbene in politične spremembe so bile v Sloveniji v celotnem 20. stoletju velike in skokovite. Mešalo in menjavalo se je več različnih političnih in državnih sistemov. Spremembe so se pogosteje dogajale na revolucionaren ali reakcionaren način kot pa z reformami. Stalno naraščanje kompleksnosti družbenega in političnega sistema nazorno kažejo profili države Slovenije (1953–1993)², kjer je še posebej razvidno družbeno zgodovinsko protislovje med naraščanjem politične svobode in prevladujočim kompetitivnim razreševanjem družbenih in političnih konfliktov.

Izbrane spremenljivke, ki merijo vpliv svobodnjaških tradicij v Sloveniji po letu 1990, imajo različen in kompleksen vpliv – pozitiven in negativen – na glavne družbene in politične procese, ki potekajo v prehodnem obdobju od tradicionalne (totalitarne) k demokratični politični kulturi. Indeks političnih pravic, stopnja ekonomske diskriminacije, stopnja potencialnega separatizma in strankarska razcepljenost, osnovana na zakonodajnih sedežih imajo, splošno gledano, pozitiven vpliv (+) na že doseženo stopnjo svobode. Medtem pa imata mera politične svobode in deleži udeležbe na volitvah nevtralen vpliv (0). Indeks človekovih pravic, delež organiziranega delavstva in strankarska razcepljenost, osnovana na številu oddanih glasov volivcev, pa imajo pretežno negativen (–) učinek na procese demokratizacije po letu 1990 in prispevajo k temu, da se krepí kompetitiven obrazec razreševanja konfliktov.

² Glej podrobneje v: Janez Kolenc (2002): *Politična kultura na prehodu v demokracijo*. Ljubljana, 12, str. 235–238

Slovenija se od držav z visokim demokratičnim potencialom razlikuje, če njen položaj opazujemo perspektivno in retrospektivno v še zmeraj prevladujočem antagonističnem razmerju med delom in kapitalom. V tem razmerju se učinkovita sredstva za upravljanje s konflikti doslej še niso razvila. Po drugi strani pa se Slovenija razlikuje od primerljivih držav v zelo nizki legitimnosti demokratičnih političnih ustanov (npr. legitimnosti parlamenta, vlade in sodstva).

Uspešen prehod v moderne oblike demokracije je odvisen predvsem od učinkovitosti in konceptualnih rešitev pri gradnji novega političnega sistema – od ustrezne delitve politične oblasti na izvršno, zakonodajno in sodno oblast. Ta tranzicija bo uspešna le tedaj, ko bodo interesi kapitala in dela izgubili svoj preveč dominantni antagonistični značaj in ko bo že razdelana učinkovita strategija tržnega gospodarstva v sistemskih okvirih nacionalne ekonomije vodila k racionalnejšim oblikam gospodarjenja in upravljanja z dobrinami in dosežki. Geopolitičnega in geostrateškega položaja, ki ga ima, se Slovenija ne more otresti, lahko pa s svojim družbeno-civilnim potencialom (socialnimi in subjektivnimi dejavniki politične kulture) izboljša svoj zgodovinski profil in se približa državam s stabilnim demokratičnim političnim sistemom in trdnejšo družbeno strukturo.

Hitrost prehoda v bolj svobodne oblike družbenega in političnega življenja najbolj ovirajo posredujoče (intermediarne) strukture političnega sistema oz. ustanove agregacije in artikulacije interesov, posebno še zastopstva dominantnih ekonomskih interesov (delavcev in delodajalcev). Prav zaradi tega je proces privatizacije prejšnje »družbene lastnine«, ki se je začel oktobra leta 1993, zelo pomemben in ključen, in je tudi s te perspektive očitno, da so politično kulturne spremenljivke v Sloveniji še vedno bolj odvisne od eksternih kot pa internih faktorjev – tokrat zopet od uspešnosti reforme ekonomskega sistema. Tako bi lahko tudi za Slovenijo izpeljali dva ključna procesa, pomembna za uspešen prehod v demokracijo: *demokratični politični sistem in učinkovita ekonomska reforma*. Kajti brez priznavanja državljansko-političnih pravic in vzpostavljenega demokratičnega sistema, ne moremo le-teh ohraniti, če zapostavljamo socio-ekonomske pravice.

Najsplošneje bi lahko slovensko družbo označili kot družbo naraščajoče kompleksnosti, ki še ni povsem strukturno diferencirana in jo v prehodnem obdobju obvladujejo obokane strukture, trije zgodovinsko nastali politični stebri (konservativni, liberalni in socialdemokratski), torej družbo obvladuje predvsem stara in nova politična elita, manj pa kulturna in ekonomska elita.

O večjem in boljšem delu

Besedilo predloga gre takole: »V Sloveniji je obdavčitev dela glede na njegovo produktivnost nekajkrat previsoka, sistem socialnih transferjev pa preveč nepregleden in širokogruden, zato ne spodbuja ljudi k delovni aktivnosti. To se na koncu seveda odraža v dejstvu, da je po opravljenem številu delovnih ur na teden Slovenija med članicami EU uvrščena na začelje (tretje mesto od spodaj). V Sloveniji so posamezniki in podjetja sistemsko destimulirani, da bi več in bolje delali.« (Vlada 2005: 22)

Preveč enostavno bi bilo, ko bi se vse težave slovenske družbe lahko reševale z večjim in boljšim delom prebivalstva. Če za takšno delo niso izpolnjeni zadostni in

nujni pogoji, je vse skupaj lahko le wishfull thinking. Podobno velja za naslednjo navedbo: *»Gre za prvi korak k omogočanju sistemskih pogojev za doseganje Lizbonskih ciljev, to je za povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, za prestrukturiranje gospodarstva v smeri večje tehnološke zahtevnosti, večje intenzivnosti človeškega kapitala in višje dodane vrednosti ter za večje zaposlovanje.«* (Vlada, 2005: 22)

Naj k argumentaciji, da pot do večjega in boljšega dela ni tako enostavna kot si jo zamišljajo reformatorji, navedem trditve enega izmed najboljših poznavalcev te problematike pri nas: *»Najbolj sporna enotna davčna stopnja (EDS), ki naj bi stimularala predvsem visoko kvalificirano, profesionalno delovno silo, izhaja iz neizrečenega stereotipa, po katerem je dohodek glavni motiv za večje in boljše delo. Odpravo progresivne dohodninske lestvice naj bi nadomestila višja enotna davčna stopnja na potrošnjo. Medtem ko bo imel delni prenos davčnih obremenitev iz proizvodnje na potrošnjo ugodne mikro- in makroekonomske posledice, pa moramo opozoriti na to, da se pri višjih dohodkih rahlja vez med plačo in motivacijo za delo. Podatki v najini že omenjeni knjigi kažejo na to, da so zaposleni v Sloveniji uvrstili plačo kot zelo pomemben motiv za delo šele na peto mesto, medtem ko so večji pomen pripisali zanimivemu delu, prijetnim sodelavcem, varni zaposlitvi in učinkovitosti dela. K temu je treba dodati tudi to, da je dobra plača tem manj pogosto poudarjena, čim višja je izobrazba zaposlenih in čim višji status imajo.«* (Rus, 2006) Pavšalni poziv k večjemu in boljšemu delu, ki spominja na realsocialistične čase, naj relativiziramo še z naslednjim navedkom: *»Poleg omenjenih hipotetičnih razlag pa naj omenimo tudi povsem empirično ugotovitev, da plača v Sloveniji ni več pomemben prediktor kvalitete življenja niti kvalitete delovnega življenja (KDŽ). Najbolj močan prediktor KŽ in KDŽ je možnost delovne samoregulacije, se pravi profesionalne avtonomije. Ta se je v času tranzicije zmanjšala zaradi ponovnega uveljavljanja togih hierarhičnih odnosov med delodajalci in delavci. Nemoč zaposlenih je eden glavnih razlogov za to, da je zadovoljstvo slovenskih delavcev z delom (KDŽ) v primerjavi z drugimi deželami med najnižjimi (saj zaseda med 14 deželami šele 11. rang). Nižje so samo nekatere postsocialistične družbe.«* (Rus, ibidem) Dodajmo še naslednjo navedbo, s katero se je moč strinjati tudi na osnovi naših lastnih raziskovalnih preučevanj slovenske politične kulture: *»Za postsocialistične družbe je značilno, da se glede razvitosti organizacijske demokracije znajdejo povsem na dnu rang lestvice 14 evropskih držav. To pa pomeni, da je demokratizacija v postsocialističnih družbah zajela samo vrhunjno politično plast, ne pa tudi nižje ravni vsakodnevnega delovnega življenja. V Sloveniji se to še posebej kaže v spremembah, ki smo jih zabeležili v desetletju od 1990 do 2000. Kot je razvidno..., se je v tem desetletju naravnost skokovito povečala kvaliteta življenja, da se je dokaj povečala »sreča« (oziroma duhovna blaginja) prebivalstva, medtem ko je kvaliteta delovnega življenja ostala v tem desetletju na isti ravni.«* (Rus, ibidem)

Naj nadaljujem z začeto argumentacijo, ki spodbija poenostavitve, kakršna je ta, da bomo z več in boljšim delom uspeli povečati blaginjo slovenskega prebivalstva. Slovenija pred drugo svetovno vojno ni bila industrializirana država. Posebno nazorno to kažejo indeksi industrijske proizvodnje, kjer se ti indeksi dvignejo nad 400 točk šele v sedemdesetih letih, medtem ko so bili na tej ravni v Nemčiji že v začetku šestdesetih let. Primerjalno z Nemčijo, kjer je bila 23,7 %, je bila še v letu 1953

zaposlenost v primarnem sektorju 54 %. Pospušena industrializacija se je začela v sedemdesetih letih, kar kažejo podatki časovnih vrst za indeks industrijske proizvodnje. To je bila posledica posebnega ekonomskega položaja Slovenije v okviru SFRJ. Ker je bila v primerjavi z drugimi republikami industrijsko bolj razvita, ji je v tem pogledu pripadala ta komparativna prednost tudi v okviru jugoslovanske nacionalne ekonomije. Takšen razvoj je gotovo pripomogel k uvedbi liberalnega ekonomskega sistema po letu 1991.

Porazdelitev zaposlenega prebivalstva po sektorjih kaže, da se je struktura zaposlenosti, v primerjavi s tisto pred vojno, radikalno spremenila. Podobno kot v drugih, bolj razvitih industrijski državah, je zaznaven predvsem razmah terciarnega, storitvenega sektorja in upad moči primarnega sektorja proizvodnje. Pojemajočo moč primarnega sektorja kaže tudi velik upad števila kmečkega prebivalstva, na okoli 6 %, in delež DBP agrarnega sektorja v letu 1992, ki je bil le štiriodstoten. Ko ugotavljamo zelo zmanjšan demografski in ekonomski vpliv agrarnega sektorja kot možne socioekonomske osnove političnih cepitev, ne smemo zanemariti dejstva, da pa je politična relevantnost t. i. »agrarnega vprašanja« v Sloveniji še vedno zelo velika. Pomembno je tudi dejstvo, da je bila SKZ (Slovenska kmečka zveza) prva na novo ustanovljena politična stranka v procesu slovenske demokratizacije (1987–1990).

Žal je potrebno ugotoviti, da cepitve med delom in kapitalom v Sloveniji ne izgubljajo svojega dominantnega značaja in intenzivnosti. Negativni ekonomski razvoj v nekdanji Jugoslaviji po letu 1980, visoka stopnja inflacije, ki se je bližala hiperinflaciji – nad 500 %, upadanje življenjskega standarda, ki ga kažejo podatki o indeksih življenjskih stroškov po letu 1980, neuspelo prizadevanje kreatorjev jugoslovanske ekonomije, da bi v ekonomiji uveljavili načela države blaginje, predvsem s prevelikim zadolževanjem v tujini – vse to je vodilo v zlom ekonomije »neposredne družbene proizvodnje«, le – ta pa v državljansko vojno.

Slovenija se je srečno izvila iz tega primeža. Predvsem se je nacionalni proizvod na prebivalca, ki danes še narašča, zadržal na zavidljivem nivoju (1992=8862 USD). Realni dohodki prebivalstva so tisti, ki še ohranjajo socialni mir, v pogojih, ko se odnosi med delom in kapitalom, predvsem zaradi nedelovanja intermediarne sistemske strukture, t.i. organiziranih interesov, v obdobju privatizacije družbene lastnine, dodatno zaostrujejo. Takšno strukturno neskladje kažejo tudi podatki o socialni zgradbi in razredni strukturi.³

Ker vsi segmenti družbe niso pridobili koristi iz socioekonomskega razvoja po letu 1991, predvsem pa je nastala velika množica brezposelnih, ki znova narašča, teža socioekonomskih cepitev še pridobiva na svojem pomenu, saj je le majhen del novo nastajajočega razreda kapitalistov v tej situaciji profitiral. Delež, ki ga predstavlja srednji sloj (ca. 20 %), se v tako kratkem času ni mogel povečati do stopnje, ki bi omogočala socialno-strukturno ravnotežje. Osnovna cepitev med delom in kapitalom⁴ se ne rešuje ustrezno tudi zaradi nerazmejenih pristojnosti med inte-

³ Glej podrobneje v: Janez Kolenc (2002): *Politična kultura na prehodu v demokracijo*. Ljubljana, 12, str. 93–94

⁴ Ni pa nujno, da bi bilo tako, o čemer priča naslednji ekskurz v teorijo: Ko družbe dosežejo optimalno enakost, (ko dohodek znaša nekako 3.500\$ na prebivalca po Inglehartovih ocenah) potem dosežejo

resi delavcev in delodajalcev, ker proces privatizacije še ni dokončan. Zaradi vsega tega se socioekonomski vidiki tega problema izražajo na politični ravni. Delavci zato ostajajo močna volilna baza socialne demokracije, medtem ko se delodajalci grupirajo okoli vladajočih strank, prej LDS, sedaj SDS in nekaterih drugih manjših strank kapitala.

Socioekonomske cepitve ostajajo pomemben element oblikovanja politične kulture v Sloveniji, saj se njihova intenzivnost v obdobju prehoda k demokratičnemu političnemu sistemu ne zmanjšuje. Uspešno reševanje konflikta med delom in kapitalom je zato odločilnega pomena za prehod v trdnejši sistem zahodne predstavniške demokracije in za oblikovanje predstavniško-demokratične politične kulture v Sloveniji.

Velike spremembe v ekonomski strukturi, ki jih potrjujejo tudi empirični podatki, povzročajo težave v delitvi družbenega bruto produkta, saj nekateri sektorji, ki ustvarjajo največji delež tega produkta, uživajo tega relativno malo. Drastično narašča nesorazmerje med terciarnim in primarnim sektorjem, kjer globoke strukturne spremembe najdejo svoj izraz tudi v psihologiji prebivalstva. Samopodoba prebivalstva se hitro spreminja zaradi hitrih sprememb njegovega ekonomskega položaja in fundamentalne fleksibilizacije dela v družbi. Posledica tega so spremembe političnega in volilnega obnašanja prebivalstva, ki imajo reperkusije tudi na subjektivne dejavnike politične kulture.

Politična diktatura ali demokracija

Med subjektivnimi dejavniki politične kulture so na prvem mestu mnjenja in stališča državljanov. Zato si najprej pogledjmo kaj menijo o reformah državljani.

točko razvoja, s katere ni več vrnitve (ang. point of diminishing returns) v prejšnje družbeno stanje razrednega konflikta. Družbe dozorevajo podobno, kakor dozoreva osebnost, pri čemer je z njihovim večjim dozorevanjem opaziti počasnejši tempo napredovanja, pa tudi večjo kakovost življenja večine prebivalstva. Namesto da bi družbena dinamika potekala po načelu enakosti v revščini (kjer gre za model razvoja držav v razvoju) ali po načelu različnosti v bogastvu (kjer gre za model družbenega razvoja, kjer se na eni strani kopiči bogastvo na drugi pa revščina) se postmoderne zahodne družbe (npr. Švedska, Norveška, Danska, ZDA, Nizozemska, Nemčija, Japonska...) razvijajo po načelu ravnotežja oz. enakosti v bogastvu. Gre za zakonitost družbenega razvoja, ko se sčasoma zmanjšuje pomembnost ekonomskega determinizma, ki ga je za razvoj družb 19. stoletja razkril Karl Marx. Pri tem gre za zmanjšanje pomena političnega konflikta, osnovanega na razrednem konfliktu. Politična podpora za povečevanje enakosti v dohodkih doseže točko, s katere ni vrnitve na ravni, ki je blizu popolni enakosti. Przeworski in Wallerstein (1982) sta z matematičnim modeliranjem dokazala, da bi pod določenimi pogoji delavci in kapitalisti lahko dosegli racionalno motiviran kompromis v svojih materialnih interesih. Kapitalisti bi pristali na demokratične ustave, skozi katere bi delavci lahko učinkovito postavljali svoje materialne zahteve, delavci pa bi pristali na logiko profita v svojih pričakovanjih, in sicer tako, da bi svojo delovno silo izkoriščali čimbolj produktivno in s tem izboljševali svojo bodočo materialno osnovo in zahteve ter potrebe svojih družin. Torej bi znotraj danih demokratičnih ustanov bila določena stopnja neenakosti v dohodkih lahko sprejemljiva za nižje plačane skupine, kar bi pomenilo prehod k postmaterialističnim vrednotnim orientacijam med prebivalstvom teh držav. V Sloveniji se takšen kulturni obrat v vrednotnem sistemu še ni zgodil in zato v političnem delovanju še vedno prevladuje ideološki politični stil namesto pragmatičnega, kljub temu, da je proces tercijarizacije slovenske družbe na pohodu.

ALI MENITE, DA BODO VLADNE GOSPODARSKE REFORME USPELE?

Skupaj odgovorov: 5545, od/do: 13. 12. 2005 - 15. 12. 2005			
da	1962	35 %	
ne	3156	57 %	
ne vem, me ne zanima	427	8 %	

Vir: 24ur.com, 15. 12. 2005

Večinsko mnenje državljanov je, da gospodarske reforme ne bodo uspele. Takšno nezaupanje do glavnega vladnega projekta, ki naj bi se odvijal v naslednjih letih, pomeni prepad med večinsko množično politično kulturo in politično kulturo elite. Značilnost slovenske politične kulture je, da je fragmentirana in ne homogena, kar pomeni, da se znotraj prevladujoče politične kulture razvija vrsta političnih subkultur, med katerimi je za Slovenijo v zadnjem času še posebej značilna delitev na elitno in množično politično subkulturo. Poglejmo si nekaj njihovih značilnosti:

ELITNA POLITIČNA KULTURA	MNOŽIČNA POLITIČNA KULTURA
- ekscentrične oblike političnega mišljenja	- uniformne oblike političnega mišljenja
- krepitev konservativnih političnih teženj	- fluidnost političnih stališč in orientacij
- prenormiranost političnega delovanja	- anomičnost do političnih norm obnašanja
- krepitev politične manipulacije in korupcije legitimnosti oblasti	- krepitev politične lojalnosti brez zahtev po
- uveljavljanje despotske in karizmatike politične oblasti	- nestabilnost političnih ustanov
- razvoj nepotizma v politiki	- predanost političnemu sistemu (vdanost oz. podložnost)
- razvoj avtoritarnih in arbitrarnih načinov političnega odločanja	- nizka politična participacija
- nekontroliran boj za oblast	- podrejanje političnim avtoritetam
- vzpodbujanje političnih mitov in stereotipov (pedsodkov)	- spoštljiv odnos do nosilcev politične oblasti
- spoštovanje hierarhije politične oblasti	- politični aktivizem namesto racionalnega delovanja
- krepitev državnih aparatov prisile (policija, vojska)	- razvoj političnih stereotipov (Lippmann, 1922)
- endogena politična kultura (politična podpora centrom političnega odločanja)	- nedemokratično reševanje političnih konfliktov
- eksogena politična kultura	- direktna akcija je modus operandi množic (politične zahteve so daleč od centrov političnega odločanja)

Kot ugotavljajo tudi sami raziskovalci, je koncept politične kulture v veliki meri nastal zaradi pomanjkanja ustreznih analitičnih orodij za pojasnjevanje vse večje udeležbe množic v politiki in posledic le-tega. Po eni strani je to izraz velikih zgodovinskih sprememb in dogodkov v novejši politični zgodovini (kot so npr. dve svetovni vojni, revolucije, dekolonizacija in podobno) ter po drugi strani razvoj kapitalističnih družb v smeri množičnih potrošniških družb.

Navedel bom le nekatere značilnosti takšne smeri razvoja:

- a) vse večja intenzivnost množičnega delovanja v politiki, ki množico (ang. crowd), kot nekategorizirano družbeno skupino, vzpostavlja kot realno politično silo v delovanju političnega sistema;
- b) neodvisen vpliv množic na politično življenje zahteva oblikovanje političnih elit, ki se morajo usposobiti za odpiranje neposrednim političnim zahtevam, ki se potem lahko na ta način legitimirajo in izrazijo. Bolj ali manj je takšen politični vpliv legaliziran že v vseh demokratičnih političnih sistemih;
- c) zaradi množičnega pritiska na centre političnega odločanja nastaja kriza tradicionalnih političnih ustanov in sploh krize tradicionalnih oblik upravljanja skupnih in splošnih zadev;
- d) nastaja realna zgodovinska situacija, ko se, v vseh modernih družbah pod vplivom političnega nastopanja množic, izgublja možnost vsakršne avtonomije političnega združevanja, skozi katero bi se učinkovito in racionalno izrazila politična volja državljanov in interesi in zahteve družbenih skupin. Značilen je ameriški primer, kjer se volilne kampanje spreminjajo v množično zabavo po zgledu kruha in iger.

Po eni strani avtonomne politične organizacije, pa naj so to politične stranke ali skupine pritiska, izgubljajo svoj vpliv tako na centre političnega odločanja kot na volilna telesa. Hkrati pa se krepi in utrjuje vpliv centraliziranih političnih elit na sprejemanje ključnih političnih odločitev; racionalne politične zahteve pa ostajajo neartikulirane. Eden izmed zaviralnih dejavnikov, ki vplivajo na ohranjanje nedemokratičnih postopkov v slovenski politiki, je tudi dosežena stopnja decentralizacije virov za prevzem politične oblasti.

Stopnja decentralizacije virov za prevzem politične oblasti (DD) je eden izmed družbeno-strukturnih indikatorjev, ki najbolj določa in pojasnjuje stopnjo dosežene demokratizacije v neki državi, saj govori o sektorskem organiziranju gospodarstva ter o razmerju med primarnim, sekundarnim in ostalimi sektorji gospodarstva. Poleg tega so ekonomski viri politične oblasti vselej zelo pomembni za nastanek demokratizacije in v določenem trenutku celo odločilnejši od kulturnih dejavnikov demokratizacije. To seveda najbolj velja za tiste države, ki so na prehodu v demokracijo. Načeloma velja, da je stopnja demokratizacije v neki državi tem višja, čim večja je dosežena stopnja decentralizacije virov oblasti. Primerjalna analiza podatkov nam kaže, da imajo zahodnoevropske države praviloma zelo visoko stopnjo decentralizacije virov oblasti (Belgija, Avstrija, Irska, Luksemburg, Nizozemska, Danska, Švica imajo DD=70 %), kar pomeni, da so viri za prevzem politične oblasti večinoma razpršeni med različne subjekte in akterje političnega življenja, kot so zasebni podjetniki, zaposleni v industriji, zaposleni v največjem sektorju gospodarstva, zaposleni v podjetjih v tuji lasti, zaposleni v državnem sektorju gospodarstva, zapo-

sleni v mešanem sektorju gospodarstva in drugi. Najnižjo stopnjo decentralizacije virov oblasti ima Belorusija (DD=5 %), kar pomeni, da so v tej državi viri za prevzem politične oblasti še vedno koncentrirani v ožjih družbenih skupinah in zato obstaja velika verjetnost, da bo to vplivalo na nižanje stopnje demokratizacije v teh državah. Primerjalna analiza pokaže, da Evropa tudi po tem kriteriju razpade na zahodni in vzhodni del, kjer vzhodne države praviloma ne presegajo 30 % raven decentralizacije virov oblasti, kar velja tudi za Slovenijo (DD=30 %). V teh državah zato obstaja tudi višja stopnja reprodukcije družbenih elit oblasti⁵, saj se politično življenje večinoma odvija v ožjih družbenih krogih in je verjetnost za koncentracijo politične moči v rokah manjšine večja, kakor pa v državah, ki imajo visoko stopnjo decentralizacije virov oblasti. Slovenija ima torej nizko stopnjo decentralizacije virov za prevzem politične oblasti, kar predstavlja največjo oviro za nadaljnji razvoj in konsolidacijo demokratičnih oblik političnega življenja. Ker je to družbeno strukturni dejavnik, tudi dolgoročneje negativno vpliva na ohranjanje in razvoj demokratičnih obrazcev v politični kulturi, kjer potem prihaja tudi do reprodukcije nedemokratičnih političnokulturnih vzorcev obnašanja v vsakdanjih političnih procesih in v političnem življenju države. Prevelika centralizacija virov za prevzem politične oblasti se razvija vzporedno z nedemokratičnimi postopki v slovenski politiki. Še več, za Slovenijo je značilna tudi možnost zdrsa v ne-demokracijo oz. možnost nastanka politične diktature.

Da se obrazec demokratičnega političnega obnašanja v Sloveniji ni zakoreninil in da potem iz tega izhaja tudi nezadovoljstvo z demokracijo, kažejo tudi primerjalni podatki v mednarodnem merilu. V primerljivih državah je vzorec vrednotnih orientacij do politične diktature prepoznaven in stabilen, ne v Češki ne v Slovaški ne na Madžarskem ali na Poljskem v alternativni, ali bi bila boljša demokracija ali diktatura, ni opaziti nihanj v eno ali v drugo smer – povsod prevladuje stališče, da bi bila boljša demokracija (od 48 do 77 % vprašanih bi se odločilo tako). Le v Sloveniji vzorec niha in je tistih, ki trdijo, da bi bila boljša demokracija, manj kot polovica (le 45 % v letu 1994). Da bi bila diktatura boljša, jih trdi kar 12 %, kar je primerljivo s Poljsko, kjer je ta odstotek najvišji. Še posebej pa je zanimiv slovenski vzorec stališč zato, ker jih kar 41 % pravi, da med diktaturo in demokracijo ne zazna nobene razlike. Vzorec stališč do diktature na primeru Slovenije kaže, da je med prebivalstvom prisotna asimetrija vrednotnih orientacij glede temeljnih stališč do političnega sveta, v katerem prebivajo, pol prebivalcev preferira demokracijo, pol pa je apatičnih do temeljnega ustroja države, kar kaže na veliko razliko v primerjavi z drugimi vzhodnoevropskimi državami glede odnosa do demokracije.

Še bolj izostren odgovor na vprašanje *o alternativni med demokracijo in diktaturo* se kaže tudi v tem, da v zahodnoevropskih državah, kjer je bil še dolga leta po drugi svetovni vojni na oblasti fašizem (kot npr. v Španiji), demokracija nima alter-

⁵ Iz ene od redkih mednarodnih primerjalnih raziskav o elitah v posocialističnih družbah navajam naslednjo ugotovitev: »Nedvomno je bila zamenjava elit v Sloveniji do leta 1995 najmočnejša v politiki, srednja v ekonomiji in najšibkejša v kulturnem segmentu celotne elite.« (Kramberger; Vehovar, 2000: 173) Takšna trditve relativizira vprašanje o visoki reprodukciji elit oblasti v Sloveniji, nikakor pa ne izpodbija glavne argumentacijske smeri našega izvajanja, da visoka centralizacija virov za prevzem oblasti vodi v višjo stopnjo reprodukcije oblastnih elit.

native. Slovenija pa skupaj z Rusijo preferira nevtralno stališče do dileme, ali je boljša diktatura ali demokracija. Takšno defetistično obnašanje prebivalstva do temeljnega ustroja države kaže na to, da prebivalstvo nima jasno izraženih stališč v odnosu do demokracije, še več, v primeru večjega socialnega ali političnega pretresa oz. spremembe, bi se prebivalstvo lahko odločilo tako za demokracijo, kakor tudi proti njej. Kako bi se prebivalstvo odločilo, pa je odvisno od drugih okoliščin. Morda prav od okoliščin, v katerih se pod plaščem blaginjskih gospodarskih reform skriva želja po neomejeni oblasti. Saj je jasno, da predlog reform, kot je zapisan, ni nič drugega kot zlepljena konservativna ideologija⁶, ki nam prinaša intelektualno podcenjevanje, politično poniževanje in kulturo bede. Če trenutno še ni doseženo stanje, v katerem bi zavladalo nasprotje med elitno in množično politično kulturo, pa se z napovedanimi reformami približujemo prav temu. Pluralno demokracijo vse bolj nadomešča model politične diktature.

Razprava – reforme so potrebne, a ne za vsako ceno

Socialne, ekonomske in politične spremembe, ki potekajo v Sloveniji, so zelo pogoste in hitre. Tudi profesionalizacija političnega delovanja je napredovala z velikimi koraki. Takšen razvoj lahko obravnavamo kot proces akomodacije na novo nastalo zgodovinsko situacijo in na izzive časa, ki so jih povzročile velike spremembe v svetovni ekonomiji in politiki. Ta proces lahko ocenjujemo kot pozitivno značilnost profila slovenske države, če jih opazujemo v celoti. Kajti, tovrstne tranzicijske značilnosti nas prepričujejo, da se prehod v bolj demokratični politični sistem in konsekvantno temu bolj demokratično politično kulturo, ne godi na revolucionaren, ampak na reformističen način. Prisotnost in prevalenca racionalnih postopkov v razreševanju političnih problemov bi lahko prispevala k temu, da bi v prihodnosti narasel racionalizacijski družbeni potencial v novo oblikovani državi. To je precej nova poteza v slovenski politični kulturi, če se zavedamo, da spada Slovenija, gledano z zgodovinske perspektive, med tiste države, oziroma območja, kjer so bili demokratični režimi v pogojih ekonomskih kriz večkrat poraženi. Zato je pričakovati, da bodo ob naraščajoči sposobnosti vlade za stabilizacijo političnega sistema in za ohranjanje ustanov demokratičnega političnega režima posledično naraščali tudi obrazci demokratičnega vedenja in demokratične politične kulture.

⁶ V svoji najmanj kompromitirani obliki je neoliberalizem ekonomska ideologija, ki je osredotočena na vrednote neregulirane trgovine in trga in razširjanju horizontov poslovanja, ki jih je zagotovila hladna vojna ali globalizacija. Zavzema se za to, da svobodni trgi, svobodna trgovina in neomejen pretok kapitala omogočajo največjo družbeno, politično in ekonomsko blaginjo. Ta ideologija zagovarja minimalno trošenje državnega proračuna, minimalno obdavčenje, minimalno regulacijo in minimalno neposredno umešavanje države v ekonomijo. To argumentira tako, da bodo sile tržnega gospodarstva po naravni poti izpolnile mnoga področja zakonodaje, kar bo prineslo kar največji dobiček. Zagovorniki trdijo, da sile tržnega delovanja inherentno ne peljejo k enakosti. Na Zahodu se neoliberalizem zavzema za opuščanje države blaginje in za njeno privatizacijo. Prepričanje te vrste neoliberalizma kot dela globalizacije, je kar se da veliko izkoriščanje gospodarskih virov: poceni dela, surovin, trgov, na najbolj učinkovit način in pri tem narediti čimbolj odprte trge za vstop držav v razvoju na globalni trg. V tem smislu so prizadevanja slovenskih reformatorjev razumljiva in logična. Vprašanje pa je, koliko so racionalna z vidika razvoja demokratične in odprte družbe (Popper, 1958)

Vendar pa se ta pričakovanja ne uresničujejo. Še najbolj otipljiv dokaz za to so najavljene socialne in gospodarske reforme in njihova zasnova v vladnem dokumentu, ki ga kritično presojava. Pri tem gre tako za politično obliko in metodo delovanja vlade v tem primeru, kakor tudi za kritično branje samega dokumenta o okviru predloženih reform. Kar zadeva obliko in metodo, ki jo je ubrala vlada pri iniciranju reformnega predloga, je to delovanje po načelu vzemi ali pusti. To je bilo večkrat izraženo na način, češ, pristopite in sodelujte pri reformah ali pa ponudite drugačen predlog. Malokrat je bilo dopuščeno, da bi bilo možno predlagane reforme tudi kritično obravnavati ali jim bog ne daj celo nasprotovati. Prav to pa počnemo v tem besedilu.

Glavna smer, v katero gre reformno besedilo, je pospešena privatizacija večjih sektorjev gospodarstva, kot so energetika, bančništvo in telekomunikacije, privatizacija nekaterih delov javnega sektorja, kot sta zdravstvo in šolstvo ter krčenje javnih financ z varčevanjem pri socialni, zdravstveni in pokojninski blagajni. Ker se je v grobem možno strinjati s takšno osnovno logiko in naravnostjo reformnega predloga, naj argumentiramo tisto, s čimer se ni mogoče strinjati.

Nabor 67 reformnih ukrepov zelo togo, v shemah, prikazuje večinoma samo postopke, kako se bo kaj izvajalo. Včasih se zdi, kot da pisci besedila ne mislijo povsem resno, saj so v predlogu zajeta zelo zapletena vprašanja, npr. privatizacije energetike (ukrep 24), ki pa jim sledijo ukrepi enostavnih administrativnih postopkov, npr. organizacija carinske in davčne uprave (ukrep 41). Takšna vsebinsko neizenačena obravnava prispeva k temu, da celoten paket ukrepov izgubi svojo notranjo logiko in konsistentnost, saj so med seboj pomešane zelo različne ravni upravljanja države.

1. Povečujejo se pravice države do državljanov (ukrep 38: Vzpostavitev centralne evidence pravic iz javnih sredstev, ukrep 39: Ena vstopna točka – eno mesto uveljavljanja in odločanja o socialnih pravicah, ukrep 40: Vzpostavitev Registra nepremičnin), kar pomeni krčenje že pridobljenih državljskih pravic in svoboščin.

2. Predvideva se privatizacija področij, ki so bila tradicionalno v domeni države (ukrep 42: Uveljavljanje javno zasebnega partnerstva (JZP) in zasebnega financiranja izgradnje velikih infrastrukturnih objektov) Besedilo teče takole: *»...zakonska ureditev javno-zasebnega partnerstva mora omogočati take pravice na zgrajenih objektih javne infrastrukture in drugih državnih nepremičninah, ki omogočajo ustrezno zavarovanje posojil zasebnega partnerja, torej so »bankable« (lastninska pravica, morebiti stavbna pravica); v zvezi s tem je treba spremeniti pravno ureditev grajenega javnega dobra v Zakonu o javnih cestah, Zakonu o železniškem prometu in Zakonu o graditvi objektov, tako da bo omogočen t.i. nelastninski koncept javnega dobra, po katerem je javno dobro lahko tudi v zasebni lasti; seveda je treba natančno proučiti in določiti ustavne meje te ureditve, saj mora biti zagotovljeno varstvo lastninskih upravičenj v tistih primerih, ko bi s razglasitvijo grajenega javnega dobra na nepremičninah v zasebni lasti lastniku ostala le gola lastninska pravica.«* (Vlada, 2005: 89) Da je javno dobro lahko v zasebni lasti ni samoumevno, kot že ugotavljajo tudi reformatorji sami. Poglejmo, kaj o tem pravi pravna znanost: *»V oktobru letos je bil sprejet Stvarnopravni zakonik (Ur. l. RS, št. 87/2002), ki v 19. členu določa, »da je javno dobro stvar, ki jo v skladu z njenim namenom ob enakih po-*

gojih lahko uporablja vsakdo (splošna raba). Zakon določa, katera stvar je javno dobro in kakšni so pogoji za njegovo uporabo. Na javnem dobru se lahko pridobi tudi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon.« (Šinkovec, 2002: 1) Torej, če hočemo narediti javno dobro za zasebno lastnino, je potrebno v Sloveniji spremeniti ustavo, in sicer tako, da bodo ustavna določila dajala prednost zasebnemu kapitalu in zagotavljala tudi zasebno lastnino na javnem dobru. To pa je voda na mlin bogatejšim slojem slovenskega prebivalstva, ki bi si poleg siceršnje možnosti nakupa dobrin, lahko pridobili tudi lastnino morja, voda, cest, železnic in podobno. Če je res, da je vse to habitus slovenskega prebivalstva, potem se bo politična kultura tega prebivalstva v osnovi spremenila – postala bo brezoblična in brezpravna množica, ki ji bo otežkočeno celo gibanje po ozemlju, katerega državljani so.

3. Ukrep 43 predvideva vzpostavitev mikrosimulacijskega modela za spremljanje finančnih učinkov predlagane zakonodaje. To je enostaven administrativni ukrep, ki ne spada v okvir socialnih in gospodarskih reform. Vlada bi ga lahko sprejela na eni svojih rednih sej, ne pa da se besedilo reform bremeni s podrobnim urejanjem administrativnih zadev.

4. Točka 4.2. predlaga ukrepe za izboljšanje sistema črpanja sredstev EU. Za najbolj pomembne odločitve, kakršna je na primer črpanje sredstev iz evropskih strukturnih skladov, ni predviden konsenz vseh političnih sil v državi, pač pa je dikcija besedila: »Tako je potrebna koncentracija sredstev in ustanov vodenja in upravljanja kohezijske politike v Sloveniji, pri čemer mora biti strateško vodenje te politike čim bližje vrhu političnega odločanja v državi.« (Vlada, 2005: 91)

Predvideva se en osrednji organ za načrtovanje, en organ upravljanja, en skupni plačilni organ in se zaključa: »Z izvedbo centralizacije upravljanja strukturnih skladov bodo učinki strukturne politike bolje spremljani, na drugi strani pa na izvedbeni ravni ne bo potrebno dodatno zaposlovanje v državni upravi. S temi ukrepi bo prišlo do hitrejšega zaznavanja sposobnosti (ali nesposobnosti) črpanja na ravni posameznih programov pri posameznih ministrstvih ter hkrati do hitrejšega prenosa sredstev v programe, kjer je črpanje učinkovitejše in hitreje. Na takšen način bo preprečeno tudi podvajanje izvedbenih struktur za ukrepe, ki so podobni in imajo sorodne učinke, na takšen način bo zaposlovanje v organih izvajanja lažje omejiti.« (Vlada, ibidem)

Ukrep 44: Vsa sredstva za sofinanciranje evropskih programov se *koncentrirajo na enem mestu*. (Vlada, 2005: 92)

Ukrep 45: Informacije o finančnih virih in njihovem namenu *na enem mestu* bo omogočilo prijaviteljem, da se pripravijo in prijavijo projekt na ustrezen finančni vir brez nepotrebnih stroškov, državnim uradnikom pa, da z enega mesta informirajo potencialne prijavitelje. (Vlada, 2005: 93)

Takšno odločanje o najpomembnejših zadevah države in njenih državljanov je v tesni zvezi s porazdelitvijo gospodarske in politične moči subjektov črpanja EU sredstev. Indeks porazdelitve ekonomskih virov oblasti (DER) je pojasnjevalni dejavnik demokratičnih procesov v neki državi, ki kaže stopnjo prilagodljivosti neke države na družbene, kulturne in politične spremembe, stopnja te prilagodljivosti pa vpliva na stopnjo demokratičnosti te države. Čim širša je porazdelitev ekonomskih virov oblasti in čim večja je njihova izkoriščenost, tem večje so možnosti za razvoj

demokratskih oblik političnega življenja in pluralnega, večstrankarskega razvoja političnega sistema. Od stopnje izkoriščenosti ekonomskih virov in od učinkovitosti (tržnega) gospodarstva je odvisna hitrost, smer in intenzivnost sprememb v političnem sistemu, pri čemer medsebojno učinkujejo mutualni determinizmi med družbo, kulturo, politiko in gospodarstvom. Le-te je potrebno obravnavati z ozirom na vprašanje o demokraciji v njihovih komplementarnih razmerjih. Primerjalna analiza nekaterih evropskih držav kaže, da je stopnja porazdelitve ekonomskih virov oblasti najugodnejša v razvitejših ekonomijah in demokracijah, kakršne so v Luksemburgu, na Nizozemskem in v Švici (DER=71 %); najslabše pa so ti viri porazdeljeni v nekdanjih državah Sovjetske zveze (Belorusija, 4,2 %; Ukrajina, 8,7 % in Rusija, 9 %). Glavna značilnost medsebojnih odnosov med ekonomskimi in političnimi dejavniki je, da je stopnja demokracije večja v tistih državah, kjer sta ekonomija in politika slabše povezani in ne pride do njune negativne povezanosti, kar bi pripeljalo do koncentracije ekonomske in politične moči, do česar je prišlo v primeru nekdanjih držav Sovjetske zveze. Bolj demokratične evropske države praviloma dosegajo večjo avtonomijo družbenih podsistemov oz. posameznih vrednotnih sfer družbe, kjer sta ekonomija in politika relativno avtonomni vrednotni sferi in se razvijata po lastnih notranjih zakonitostih. Zato glede porazdelitve ekonomskih virov oblasti znova prihaja do delitve Evrope na njen zahodni, vzhodni in še južni del (Slovenija, DER=36,3 %; Makedonija, DER=36,5 %). Glede izkoriščenosti ekonomskih virov za prehod v demokracijo se države razvrščajo na tiste z visoko, srednjo in nizko izkoriščenostjo teh virov. Obenem se države potem razvrstijo vzdolž črte ločnice med države s koncentriranimi in države z distribuiranimi ekonomskimi viri za prevzemanje politične oblasti. Slovenija ima še vedno preveliko koncentracijo ekonomskih virov oblasti, kar predstavlja oviro za hitrejšo demokratizacijo slovenske države. S predlaganimi socialnimi in ekonomskimi reformami se bo ta koncentracija virov še povečala in se bo s tem povečala tudi možnost avtoritarnega, diktatorskega vodenja države.

Političnokulturna procesa politične racionalizacije in politične institucionalizacije sta kot generatorja stabilnosti ali nestabilnosti političnega sistema z ozirom na cilje razvoja družbenega sistema, podsistemov, organizacij in ustanov sicer razkrita kot dejavnika, ki imata pozitiven vpliv na raven demokratične politične kulture v Sloveniji. Vendar pa je značaj delovanja teh indikatorjev ambivalenten. Ravno v prehodnih obdobjih, ko je potrebno doseči ravnotežje med stopnjo regulacije in deregulacije političnega sistema na mezo in mikro ravneh, se temu nasprotno povečuje vpliv višjih ravni političnega sistema. V primeru Slovenije sicer ne prihaja do procesov razpadanja političnih ustanov ali do procesov hiperinstitucionalizacije političnega sistema, prihaja pa do procesov koncentriranja politične oblasti, ki v daljšem obdobju lahko suspendirajo demokratične spremembe. Te spremembe so se z velikimi koraki že pričele na nižjih ravneh socialnega sistema in v celotni družbi. Dolgoročno lahko takšen razvoj povečuje nestabilnost političnega sistema, znižuje pa se stopnja zaupanja v ustanove političnega sistema (nem. Politikverdrossenheit) in zavre se razvoj demokratičnih političnih ustanov.

Analiza subjektivnih dejavnikov politične kulture je pokazala⁷, da večinoma še

⁷ Glej več o tem v: Janez Kolenc (2002): *Politična kultura na prehodu v demokracijo*. Ljubljana, 12. str. 113–178

niso presežene značilnosti tradicionalne politične kulture. Ker bolj demokratična politična kultura podpira decentraliziran, manj demokratična politična kultura pa bolj centraliziran politični sistem, je stopnja centralizacije in decentralizacije političnega sistema odvisna od dosežene stopnje politične emancipacije državljanov in obstoječe politične kulture. Podedovana centralizacija političnega sistema se nadaljuje tudi po letu 1991, nadaljuje pa se tudi recipročen negativni vpliv med nedemokratskimi prvini v politični kulturi in centralističnimi težnjami v gradnji političnega sistema.

Analizirani objektivni dejavniki močno vplivajo na politično kulturo slovenske države in bolj krepijo prvine unitarizma kot pa federalizma v političnem sistemu, krepitev teh prvin v političnem sistemu pa podpira manj demokratične prvine politične kulture (klientelizem, apatijo, egalitarizem, razredne cepitve, sprejemljivost nasilja, etatizem in podložniško vrednotno orientiranost prebivalstva). Slovenija zato praviloma dosega nizko stopnjo federalizacije svojih državnih ustanov in tako nastajajo konflikti na vertikalni in na horizontalni ravni delitve oblasti.

Glede na niz »superspremenljivk«, razkritih v komparativni študiji (Berg-Schlosser et. al., 1996), in predstavljajo standardni nabor spremenljivk, ki povečujejo preživetveno sposobnost demokratičnega političnega režima, je nekonsolidiranost demokratičnih oblik političnega delovanja za Slovenijo še posebej usodna. To pomeni zgodovinsko pogojeno manjšo sposobnost za odzivnost na družbene spremembe in za manjšo sposobnost prilagajanja političnega sistema na mezo in mikro ravneh. Zato se še ohranjajo bolj avtokratične oblike političnega delovanja, ki vplivajo na občasno sistemsko zapiranje in neprilagojevanje širšim reformam in spremembam. Skratka, uvajanje socialnih in ekonomskih reform je tako ekonomski kot politični projekt, pri čemer sta oba enako pomembna. Zato, da bi se reforme lahko udeležile v praksi, pa je politični dejavnik bolj pomemben od ekonomskega. Za uspeh reform je izrednega pomena politični način, metoda, s katero se želijo doseči ekonomski cilji ali učinki. Žal, že samo besedilo »okvirnega programa« političnemu momentu v procesu reform namenja mesto, v katerem se še tako demokratičen človek ne more izogniti avtoritarnemu reševanju odprtih vprašanj.

S tega vidika so vprašljivi tudi ukrepi 46, 47, 48, 49, 51, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65 in 66, ki sem jih tudi kritično ovrednotil, pa jih zaradi omejenega prostora v tem članku ni moč predstaviti. Za zaključek bi samo še parafraziral slogan slovenskih reformatorjev, in sicer, če hočemo odgovoriti na izzive sedanjosti, potem moramo v prihodnosti prevetriti slovensko družbo, ekonomijo, politiko in kulturo.

LITERATURA

- Berg-Schlosser, Dirk et. al.(1996): Conditions of Authoritarianism, Fascism and Democracy in Inter-War Europe – Systematic Matching and Contrasting of Cases for »Small-N Analysis«. *Comparative Political Studies*, 2.
- Inglehart, Ronald (1988): »The Renaissance of Political Culture«. *American Political Science Review* 82: 1203–1230.
- Inglehart, Ronald (1989): *Kultureller Umbruch. Wertwandel in der westlichen Welt*. Frankfurt, New York: Campus.
- Inglehart, Ronald (1990): *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kolenc, Janez (1993): *Politična kultura Slovencev*. Ljubljana: Karantanija.
- Kolenc, Janez (2002): *Politična kultura na prehodu v demokracijo*. (primer Slovenije). 1. izd., 1. natis, Ljubljana: i2.
- Kramberger, Anton, Vasja, Vehovar (2000): Regime change and elite Dynamics in Slovenia during the 1990s: What can the elite reproduction rates tell us ? Družboslovne razprave, 16 (32–33): 143–180.*
- Lippmann, Walter (1922): *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Popper, Karl R. (1958): *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde*. Bd. 2, Bern: Francke Verlag.
- Przeworski, Adam and Michael Wallerstein, (1982): »The Structure of Class Conflict in Democratic Society.« *American Political Science Review* 76: 215–236.
- Rus, Veljko (2006): Vse bolj smo odgovorni in vse manj ubogljivi*. Dostopno preko <http://www.dnevnik.si/clanek.asp?id=167521>.
- Šinkovec, Janez (2002): *Javno dobro*. Dostopno preko http://www.sigov.si/dsvet/2MO/dejavnost/posveti/besedila_pos/Javno-Dobro/pos19-11-02_Sinkovec.htm.
- Vlada Republike Slovenije (2005): *Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji*. Ljubljana, 2. november 2005 Dostopno preko <http://www.vlada.si/index.php?vie=cnt&gr1=dloVld&gr2=vlaPro>.